

Деякі художники і сьогодні оволодівають секретами гончарного ремесла, досягаючи справжньої віртуозної майстерності. Присутні в декоративних роботах зображувальні мотиви часто несуть символічне емоційне наповнення відображення навколишнього середовища.

Метою пошуків та експериментів ряду художників стало вивчення традицій самобутнього мистецтва та забутих гончарних осередків, повернення їх до життя на рівні сучасного інтелектуально-образного мислення. Багато уваги приділяється історичній тематиці та інтерпретації фольклору. Творчості молодих митців зазначених керамічних осередків притаманне почуття сучасності, відкритість новітнім тенденціям розвитку мистецтва та новаторські пошуки. Творчі досягнення львівської та київської шкіл декоративної кераміки на сьогодні дуже вагомі. На цей період розвитку українського мистецтва керамічні школи запозичують особливості одна у одної. Цьому сприяють творчі зустрічі, спілкування на виставках та симпозиумах.

ЛІТЕРАТУРА

Пошивайло І. Феноменологія гончарства: семіотико-етнологічні аспекти / Пошивайло Ігор. – Опішне: Українське Народознавство, 2000. – 432 с.: іл.

Ханко В. Лекції з історії мистецтва. Зшиток 5: Історія кераміки / Ханко Віталій. – М.: Видавець О. Ханко, 2006. – 432 с., іл.

Лашук Ю. Українські кахлі IX – XIX ст. / Лашук Юрій. – Ужгород, 1993. – 81с.: іл.

Голубець О. М. Львівська кераміка / Голубець Орест Михайлович. – К.: Наукова думка, 1991. – с. 120.

УДК 738(477.83) “18” (092)

ПРИЙМАК Х. П.,
аспірант Львівської національної
академії мистецтв,
м. Львів, Україна

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ СОКАЛЬСЬКОЇ КЕРАМІКИ II ПОЛ. XIX СТ. НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ШОСТОПАЛЬЦЯ

Приймак Х. П. Художні особливості сокальської кераміки II пол. XIX ст. на прикладі творчості Василя Шостопаляця. Висвітлено художні особливості народної декоративно-ужиткової кераміки Сокальщини II пол. XIX ст. за допомогою аналізу творчого доробку видатного майстра В. Шостопаляця. З'ясовано, в чому полягають традиції гончарства даного локального осередку, чим, власне, вони були зумовлені; описано основні типи гончарних виробів, характерних для Сокаля, висвітлено принципи їх формотворення, композиції, орнаменту, колористики, а також зроблено спробу дати оцінку мірі впливу на сокальську кераміку складної політичної та економічної ситуації, а також культури поляків, що компактно проживали з українським населенням на його території.

Ключові слова: декоративне мистецтво, кераміка, декор, орнамент, Сокальщина, традиції.

Приймак Х. П. Художественные особенности сокальской керамики II пол. XIX в. на примере творчества Василия Шостопаляца. Освещены художественные особенности народной декоративно-прикладной керамики Сокальщины II пол. XIX в. с помощью анализа творчества выдающегося мастера В. Шостопаляца. Выяснено, в чем заключаются традиции гончарства данной территории, чем, собственно, они были обусловлены; описаны основные типы гончарных изделий, характерных для Сокаля, освещены принципы их формообразования, композиции, орнамента, колористики, а также сделана попытка дать оценку степени влияния на сокальскую керамику сложной политической и экономической ситуации, а также культуры поляков, которые компактно проживали с украинским населением на его территории.

Ключевые слова: декоративное искусство, керамика, декор, орнамент, Сокальщина, традиции.

Pryymak Kh. Artistic features of Sokal ceramics II floor. XIX century and creativity of Basil Shostopalets.

Background. In recent years, there has been an increasing interest in artistic features of folk pottery Sokalshchyna II floor. XIX century. by analysis of creative works great master V. Shostopalets.

Objectives. The objectives of this study are to determine pottery traditions of the local center than in fact they were due, to highlight the principles of shaping, composition ornament, to assess the impact of culture as Poles, compactly living in a common area.

Methods. So far this method was been applied to the research.

Results. Artistic features of Sokal ceramics were due to the peculiarities of the political situation, they were strongly influenced by the fact the presence of foreign invaders that held sway here.

Conclusions. The impact of foreign art in Sokal ceramics was considerable and determined its characteristics.

Keywords: decorative arts, ceramics, decoration, ornament, Sokalshchyna traditions.

Постановка проблеми. В українській мистецтвознавчій науці ще в недостатній мірі провадяться комплексні синтетичні дослідження народного декоративного мистецтва осередків і регіонів, що тим не менше викликають неабиякий мистецтвознавчий інтерес. Вивчення окремих видів мистецтва (в нашому випадку – гончарства) та локальних художніх проблем такого району, як Сокальщина, дозволило б з'ясувати закономірності розвитку і згадання етномистецьких традицій, причинно-наслідкові зв'язки й взаємовпливи, що виникали впродовж історії в особливих умовах етнокультурного порубіжжя.

Аналіз досліджень і публікацій. Стан дослідженості народного мистецтва Сокальщини носить цілком спорадичний характер. Народна кераміка є чи не найбільш опрацьованим видом декоративного мистецтва цього локального осередку. Грунтовне дослідження із заданої теми здійснила Г. Івашків. В альбомі «Василь Шостопаляць і кераміка Сокаля» [1] висвітлено творчість відомого гончара з Сокаля В. Шостопальця (1836-1879) та його сучасників. Охарактеризовано різні типологічні групи кераміки (кахлі, баньки, дзбанки, миски, антропоморфні посудини), які зберігаються в музеях України, Польщі та приватних збірках. Деякі аспекти декоративної кераміки Сокальщини висвітлюють у своїх працях кандидат мистецтвознавства Р. Мотиль, мистецтвознавець С. Чехович, польський етнограф Б. Сокальський.

Метою роботи є дослідження художніх особливостей традиційної кераміки Сокальщини на прикладі творчості В. Шостопальця, принципів її формотворення, композиції орнаменту, а також виявлення міри впливу культури поляків, що компактно проживали на спільній території.

Викладення основного матеріалу дослідження. Місто Сокаль розташоване в північно-західній частині Львівської області. Сокальщина – це колишья княжа земля, яка має багате історичне минуле. Сокальське народне мистецтво формувалося в умовах культурного та етнічного порубіжжя, оскільки регіон межує з Польщею на заході й історично перебував певний період під владою сусідніх держав, що залишило свій відбиток на культурній спадщині населення.

Про дев'ятьох сокальських гончарів уперше згадано у Люстраціях Холмської, Белзької і Львівської земель від XVI століття [2: 221]. У 1784 р. зі ста п'ятдесяти п'яти ремісників Сокаля семеро були гончарями. Однак за записами метричних книг від 1785 р. виявлено значно більше прізвищ гончарів, які жили тоді в місті. Така їх локалізація була невивадковою, оскільки вироби зазвичай створювалися як товар, основний споживач якого був саме в міському середовищі.

Сокаль як гончарний осередок дотепер у багатьох дослідженнях асоціювався переважно з іменем народного майстра Василя Шостопальця. Проте глибоке вивчення Г. Івашків збірки сокальської кераміки Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України (далі – МЕХП), збірок інших музеїв та приватних колекцій

дає змогу впевнено сказати, що попередниками і сучасниками знаного гончаря було ціле коло не менш талановитих майстрів.

Творчий доробок В. Шостопальця, очевидно, є свідченням творчого засвоєння суми традицій гончарів Сокаля щонайменше чотирьох поколінь. Отже, є підстави стверджувати про існування своєрідної сокальської школи.

Орнамент виробів В. Шостопальця можна поділити на три групи: квіти, птахи, розети. Для розпису кахель і посуду він користувався всього трьома кольорами: жовтим, коричневим та зеленим, але вмів так їх поєднати та скомпонувати мотив, що не відчувається жодної монотонності. Його посуд та кахлі – ясні, теплих кольорів. Майстер захоплюється рослинними мотивами в поєднанні з геометричними і тваринними. Композиційне розміщення малюнку відповідає конструктивним основам виробу. Орнамент підкреслює архітектонічні частини посуду – вичеревок, шию. Фон виробів білий.

Охарактеризуємо один з його виробів, баньку видовженої форми. На вичеревку – рослинний мотив – велика гілка з трьома квітами і листям соняшника. Вузька шийка банки прикрашена вертикальними рисочками. Від шийки до вичеревка іде тасьмове, злегка заокруглене вухо. Колорит ясний – жовто-білий. Мотив – блідо-жовті квіти і яснозелене листя на коричневій гілці. Рисочки на шийці коричневі [6: 68]. Загалом, баньки що виготовляв В. Шостопаляць за формою і стилем розпису можна віднести до двох періодів їх створення: 1860-ті й 1870-ті роки. Вироби першого періоду позначені творчим пошуком майстра, який виготовляв їх видовженими або надто опуклими. Розпис – у графічній манері, тому ці предмети навіть видаються дещо «сухими». Другий період характерний уже усталеною формою середнього розміру. Кольорова гама більш насичена, рисунок «розкутіший», чому сприяють невеликі затіки ангобів.

Сокальські дзбанки мають споріднені форми, але дуже різняться від виробів інших місцевостей. Вишуканістю структури та вдалим кольоровим наповненням вирізняються дзбанки у виконанні В. Шостопальця. Деякі з них датовані (1873, 1877), інші вдалося атрибутувати як його вироби. Їх прикметною характеристикою є здебільшого дві композиційні схеми: птах-гілка-птиця або птах-напис-птиця. Вони різняться розміром, оздобленням шийки (у вигляді груп кривульок, «сосонки» або «сітки»), доповнюючими елементами (гілка, листок, розетка), кольором (світла і темна гама зеленого, брунато-го й жовтого). Рідше трапляються схеми з центричним мотивом – велика чотирипелюсткова розетка з вертикальною гілочкою всередині, а поміж пелюстками – короткі гілочки.

Кохлі Шостопальця мали широке застосування в тогочасному побуті. Вони прикрашені, як і посуд, квітами, птахами, розетками великих форм в поєднанні блідо-зеленого, жовтого та коричневого кольорів на ясному тлі. Рішенням Академії наук України від 16.07.1958 р. до МЕХП було передано дві унікальні печі 1877 і 1878 рр. В. Шостопальця.

Загалом технологія виготовлення та оздоблення сокальських кахель тотожна косівським, коломийським та пістинським – біле тло, поєднання технік ритунання та розпису зеленого, брунатного і жовтого кольорів. Відмінності полягають, по-перше, в оздобленні країв (карпатського регіону – у вигляді фляндрованого віночка, сокальські – вузькою зеленою смугою), по-друге, у творенні композиційних схем із застосуванням певної групи мотивів і елементів геометричного та рослинного характеру. Різноманіття прийомів з кількома видами симетрії, мотивів (особливо віртуозних зображень птахів) свідчить про те, що така піч ще могла бути не під силу молодому Василеві Шостоपालцю, якому тоді виповнилося лише 16 років. Радше можна говорити про авторство його батька (42-річного майстра) чи іншого місцевого гончара.

Майстерність Василя Шостоपालця як кахляра можемо розглядати на прикладах кількох менших та більших печей. Перша виготовлена 1871р. на замовлення Івана Піщаловського, про що зазначено в одному із ритованих написів. Серед мотивів – гілки з листками, пуп'янками, укладені вертикально або за принципом центрично-обертової симетрії, зображення птаха тощо.

Інші печі датовані 1877 р. (виготовлена 27 квітня) і 1878 р. (на кількох кахлях зазначено, що автор печі В. Шостопапалець жив у Сокалі по вулиці Шляхетській, 43). Піч 1877 р., ймовірно, була репрезентована на Крайовій Рільничій та Промисловій виставці, що відбувалася тоді у Львові, учасником якої він був. Згідно з Програмою «вироби гончарські і кахлі» майстра належали до шістнадцятої групи та експонувалися разом із керамікою інших центрів Західної України: Косова, Бережан, Глинська, Городка, Галича, Потока (Золотого Потока), Шпиколос, Войнилова, Микулинців тощо. Саме на цій виставці сокальського гончаря нагородили «медаллю за заслуги» та відзначали «добрю техніку у переробці та випалі глини, якісну поливу, незвичайні й типові оздоби і велику кількість різноманітних предметів». Останні могли складатися з кропильничок, кахель, дзбанків, баньок, мисок, горщиків-двійнят («близнят»), а також посудин із антропоморфними ознаками. За формою його кахлі можна поділити на кілька груп: лицьові, пояскові та карнизні.

Кілька кахель із печей В. Шостоपालця 1877 і 1878 рр., як зазначено вище, виконують інформативну функцію – у написі польською мовою йдеться про автора, місто, вулицю і час виготовлення. У декорі інших кахель автор надавав перевагу рослинним мотивам (головно гілкам найрізноманітніших модифікацій) та зображенню одного птаха, рідше пари птахів. Подібні зображення птаха, що сидить на гілці, роботи Василя Шостоपालця зустрічаються на посудинах Стефана Конопчинського із с. Болімув Лодзинського воєводства (Польща), а також на словацьких виробках [3: 51].

Гілки поділено на одинарні й двобічні (дзеркальна симетрія) із поєднанням мотивів багатопелюсткових розеток, що нагадують «соняшник» або «пуп'янок». Однакові розетки іноді заповнюють

площини лицьової і бокової частин, а також кутового зрізу, у деяких зразках поєднано розетки різної форми. Увагу привертає й мотив двобічної «сонсонки», яка разом з іншими мотивами (наприклад, гілками та півколами вгорі і внизу) увиразнює та доповнює арсенал художніх засобів у декорі виробів В. Шостоपालця.

Особливо популярним на Сокальщині був мотив годинника, що видно у декорі глиняних виробів кількох майстрів. Відмінності зображень у виконанні В. Шостоपालця полягають у тому, що циферблат позначений арабськими (а не римськими) цифрами, а його обрамленням є п'яти-семипелюсткові розетки, доповнені малими гілочками внизу. Роль такого доповнення рідше виконує парно-симетричне зображення малих птахів, повернутих один до одного. Саме мотивом годинника сокальська кераміка вирізняється поміж виробами багатьох гончарних осередків України та й, мабуть, усієї Європи. Підставою цього є відомості про те, що такий мотив виявлено лише в декорі виробів пістинського майстра кінця XIX – початку XX ст. Петра Кошака. Витоки таких композиційних схем, очевидно, слід пов'язувати з годинником як елементом традиційного міського побуту, головно ратуш та костелів. Іноді їхня форма уподібнена також настінним або годинникам, які ставили на каміни. Мотив годинника простежуємо в декорі різних типологічних груп сокальської кераміки – кахлях, мисках, дзбанах. Тоді ж таким мотивом розписували навіть писанки, які, ймовірно, були великою рідкістю [1: 9].

До рідкісних форм посуду В. Шостоपालця, що збереглися до нашого часу, належать горщики-двійнята («близнята») з круглою ручкою вгорі, декоровані зображеннями чотирьох птахів та мотивами гілочок. У кольоровій гамі, яка є важливим засобом художньої виразності, окрім поєднання традиційних тонів, певну роль відіграють заливи брунатного кольору. Дерев'яна накривка для «близнят» оздоблена мотивами різьблених хрестів двох типів. Інші виявлені «близнята» по усій поверхні декоровані широкими вертикальними смугами зеленого і жовтого кольорів.

Творчу фантазію і тонкий природний гумор Василя Шостоपालця видно з його фігурного посуду, народний майстер прославився також як скульптор-керамік. Він виробляв фігурний посуд, пляшки у вигляді людських фігур, яким звичайно надавав сатиричного виразу.

Із дванадцяти антропоморфних посудин, які є в збірках МХП та М «ЛЗВ», В. Шостопапалецьві належить принаймні три (дві з них датовані 1874 р.): зображення двох чоловіків-євреїв та одного шляхтича. В образах, які створив В. Шостопапалець, чітко виражено їхні зовнішні характеристики, тонко зроблено акцент на національних особливостях (наприклад, в образах євреїв наголошено на рисах обличчя, кучерявому волоссі, пейзах, одязі). Розпис іноді побудовано на контрасті білого (як тла) та брунатного (для позначення окремих елементів-рис) кольорів, а з ритованого напису можна дізна-

тися, що зображено корчмаря. Дзбанки-монахи навіть кольором поливи – темно-коричневим – нагадують одяг цих служителів культу, що наживалися на кривді народу.

Спостерігаються соціальні мотиви в кераміці В. Шостопальця, – це логічне відображення тогочасної дійсності. Подібний фігурний посуд відомий і в багатьох гончарських центрах України XVII-XIX ст.

В образі панича автор передав не лише риси молодого чоловіка з закрученими вусами, а й елементи плечового одягу, прикрашеного глиняними кульками («гудзиками»). Розпис кольоровими ангобами здійснено також відповідно до традиційного кола мотивів: більша чотирипелюсткова розетка, у яку вписана менша шестипелюсткова, по боках – зображення птахів та коротких гілочок із затьоканими, що надає композиції живописного звучання.

Зміст написів на баньках, дзбанках, антропоморфному посуді був пов'язаний з тодішнім політичним та суспільним станом Галичини. У цих текстах простежуємо дві головні теми: орендарство і пияцтво. Перша тема висвітлена у написах на антропоморфних посудинах у вигляді євреїв, яких вважали головними орендарями. Є також згадки про «пайтасів», зокрема про те, яку вони брали плату за оренду та скільки давали господареві, що їх наймав.

У текстах інших посудин йшлося про пияцтво. Ще І. Франко писав: «Все ж таки шляхтич є власником пропінатії, трунок для селянина – порок, а для шляхтича – доход» [4: 85].

Зрозуміло, що дідичі намагалися «рекламувати» горілку та пияцтво. Тому можна припустити, що саме вони замовляли відповідні написи на тогочасних глиняних виробках, які були переважно афористичними. На різні види кераміки (баньки, дзбанки, антропоморфний посуд) іноді наносили одні й ті ж вислови. У них славили тих, «хто п'є», бо «сто літ жие», і хто «приймає в своєму домі гостей», згадували також посуд, з якого пили (зокрема келишок, «кришталеву» чашу, чару).

Тексти на керамічних виробках із Сокаля здебільшого писали польською мовою, часто неграмотно. Подібні написи можна пояснити тодішнім політичним станом України, яка деякий час хоч і була під владою Австро-Угорщини (від 1772 до 1914 р.), однак офіційною мовою вважалася польська. Прикметно, що упродовж багатьох століть написи із різними філософськими сентенціями, уривками літературних творів, народним гумором були властиві й західноєвропейській народній кераміці [5: 299]. Вони, зазвичай, виконували дві функції – декоративну та інформативну.

На підставі дослідження архівних документів, інвентарних книг та написів на виробках вдалося віднайти кілька десятків прізвищ гончарів Сокаля. «Розшифровані» тексти на глиняних виробках В. Шостопальця та інших сокальських майстрів (писані польською, рідше українською мовами) та зіставлення їх із записами у метричних книгах дали підставу припустити, що їх «виводили» писарі, оскільки вони часто мали каліграфічний почерк. Ці напи-

си значно відрізнялися від тих, що робили самі гончарі.

Тексти написів, зроблені В. Шостопальцем, свідчать про його спостережливість і тонкий гумор. Так, наприклад, в музеї «Людина. Земля. Всесвіт» є фігурної форми дзбанок, який нагадує вельможу. На дзбанку є написаний польською мовою гумористичний вірш «Гімн вину».

Ремісники, будучи зорієнтованими на обслуговування платоспроможних верств населення міста, з метою подолання конкуренції підлаштовувались під смаки замовників, в основному, польської шляхти.

Якщо говорити про процес взаємного проникнення мистецьких традицій різних народів на теренах Сокальщини, то він хоч і гальмувався постійним протистоянням та негативним ставленням одне до одного місцевого населення та заводчиків, проте представники різних етнічних груп проживали спільно майже протягом всієї історії Сокаля. Окрім українців та поляків, тут проживали євреї, німці, вірмени та представники інших народів, тому досліджувану територію називають місцем «перетину культур», хоча кожна із цих культур завжди була окремою як в релігійному, так і побутовому сенсі.

Занепад гончарства на Сокальщині був закономірним явищем і обумовлений, перш за все, розвитком фабричної промисловості, виробу якої конкурували з гончарними, і різноманітністю матеріалу, і дешевою ціною, і міцністю. Так чи інакше, економічний імператив неблаганно призводить до повного зникнення селянської майоліки, що й сталося в середині ХХ ст.

Висновки та перспективи дослідження. Сокальська кераміка безперечно є цікавим самобутнім явищем в народному декоративно-ужитковому мистецтві України та заслуговує на визнання в мистецтвознавчих колах. Оскільки сокальське гончарство формувалося у складних історичних умовах етнокультурного порубіжжя, для нього є характерними ряд особливостей. Вплив на нього іноземних переселенців є очевидним і безперечним. Оскільки декоративні керамічні вироби звичайно були товаром, основним споживачем якого була платоспроможна правляча верхівка, представлена зазвичай польською шляхтою, майстри намагались догодити смакам покупця. З іншого боку, в гончарстві чітко простежуються соціальні мотиви, які виражені через написи на кераміці, через образи, відтворені в антропоморфному посуді.

У зв'язку з тим, що в останні роки вироби народних майстрів все більше входять у наш побут і займають почесне місце в інтер'єрі міських і сільських квартир, бажано, щоб керамічна фабрична промисловість зверталася не тільки до зразків таких відомих керамічних центрів на Україні, як Опішня, Косів, але й до менш відомої досі сокальської кераміки. Її теплий колорит, цікаві мотиви, лаконічність і простота форм та оздоблення мають шанси на широке визнання у сучасників.

УДК 7.036

ЯКИМОВА О. О.,
аспірант Львівської національної
академії мистецтв,
м. Львів, Україна

**ОБРАЗ ЛИЦАРЯ
У МОНУМЕНТАЛЬНІЙ СКУЛЬПТУРІ ЛЬВОВА
ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.**

Якимова О. О. Образ лицаря у монументальній скульптурі Львова першої третини ХХ ст. У поданій розвідці проведено аналіз зображень воїнів та лицарів у монументальній пластиці Львова першої третини ХХ ст. Простідовано закономірність появи героїчних образів у оздобах міських кам'яниць. За допомогою проведеного аналізу вдалося виокремити основні формотворчі та образотворчі тенденції у зображенні узагальненої постаті воїна-героя у першій третині ХХ ст.

Ключові слова: монументальна скульптура, лицар, Львів, героїзм.

Якимова Е. А. Образ рыцаря в монументальной скульптуре Львова первой трети ХХ в. В представленной статье проведен анализ изображений воинов и рыцарей в монументальной пластике Львова первой трети ХХ в. Выявленная закономерность появления героических образов в оформлении архитектурных конструкций, дала возможность выделить основные формообразующие и изобразительные тенденции в создании обобщенного образа воина-героя в первой трети ХХ в.

Ключевые слова: монументальная скульптура, рыцарь, Львов, героизм

Yakymova Olena. The image of a knight in a monumental sculpture of the city the first third of the twentieth century.

Background. In recent years, there has been an increasing number of publications about the secession style in the city conducting of the Eastern Halychyna. But all of them are proving the fact of synthesis between architecture and monumental art in the creation of the city appearance.

Objectives. The objectives of this study are to determine types of knight images in urban sculpture due to the main aesthetic and anthropomorphic theories and needs of the early XX cen.

Methods. So far we used the analytic and comparative method was been applied to the fact material gave us an opportunity to find the main features of knight imaged of the period.

Results. The results showed the occurrence of heroic images among the city building decoration unable to distinguish the main formative and imaginary trends in the depiction of a generalized figure of the warrior – hero in art of the first third of XX century on the examples of Z.Kurchynsky, T.Orkasevych, T.Blotnitsky, St. R.Plihal et al. creative works in the context of creating the image of contemporary city. And also opened the position of artists in depiction of the building patron as knight or warrior.

Conclusions. We conclude that the appearance of knight's image on the walls of the Eastern Halychian buildings depicted the growing need of safety and patronage in the increasing war possibility.

Keywords: monumental sculpture, knight, Lviv, heroism.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василь Шостопалець і кераміка Сокаля. Альбом / Автор концепції та текстів Галина Івашків.- Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. – 136 с.
2. Джерела до історії України-Руси. Описи королівщини в руських землях XVI віку, видані під редакцією М. Грушевського. – Т. III. Люстрації земель Холмської, Белзької Лвівської. – Львів, 1900.
3. Мотиль Р. Горшкоподібний посуд: етнокультурний аспект // Мистецтвознавство '08. – Львів: СКІМ. – С. 49-56.
4. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 44. – Кн. 2. – К., 1985.
5. Пошивайло І. Феноменологія гончарства. Семіотико-етнологічні аспекти. – Опішне, 2000.
6. Чехович С. Народне мистецтво Сокальщини // Надбужанщина. Історико-мемуарний збірник. – Львів-Торонто [Б. В.], 2004. С.64 – 72.